

Razumijevanje odgoja u filozofiji Johna Deweya

Todorić, Mara

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:587722>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-18**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK U PETRINJI
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE**

**MARA TODORIĆ
ZAVRŠNI RAD**

**RAZUMIJEVANJE ODGOJA U FILOZOFIJI
JOHNA DEWEYA**

Petrinja, svibnja 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK U PETRINJI
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

PREDMET: FILOZOFIJA ODGOJA

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnice: Mara Todorić

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Razumijevanje odgoja u filozofiji Johna Deweya

MENTOR: doc. dr. sc. Tomislav Krznar

Petrinja, svibnja 2017.

SADRŽAJ

SAŽETAK	5
SUMMARY	6
UVOD	7
1. ŽIVOT I DJELO JOHNA DEWEYA.....	8
2. RAZUMIJEVANJE ODNOSA.....	11
2. 1. Društvo.....	12
2.2. Demokracija	13
2. 3. Odgoj.....	14
3. DEMOKRATSKI IDEAL ODGOJA – MISAO JOHNA DEWEYA	16
ZAKLJUČAK	22
LITERATURA.....	24
ŽIVOTOPIS	26
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	27
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA.....	28

SAŽETAK

Ovaj rad govori o životu i radu filozofa Johna Deweya, a osobito o njegovoj filozofiji odgoja. Cilj rada je pojasniti što nalaže John Dewey u svojoj filozofiji, a da je primjenjivo u odgoju danas, što je uopće odgoj, a što učenje, što on tvrdi da je bitno u odgoju, a što ne, kakvu ulogu u odgoju ima demokracija i kakvu ima odgoj u demokraciji, te koliko su se njegove pretpostavke o odgoju u 20. stoljeću obistinile do danas. Rad započinje objašnjavanjem osnovnih pojmova nužnih za potpuno razumijevanje filozofije Johna Deweya. Tri osnovna pojma su društvo, demokracija i odgoj. U jednom od poglavlja objašnjavamo i u kakvom odnosu su ta tri pojma. Rad se pretežno temelji na knjizi Johna Deweya pod nazivom *Democracy and education*, u prijevodu *Odgoj i demokracija*, ali smo uzeli u obzir samo ona poglavlja knjige koja su vezana direktno za temu; isključujući poglavlja koja se baziraju na objašnjavanju određenih predmeta koje djeca slušaju u školama ili poglavlja koja govore o školama općenito, a nisu vezana za temu.

Ključne riječi: Dewey, demokracija, odgoj, društvo.

SUMMARY

This article talks about the life and work of the philosopher John Dewey, and especially about his philosophy of education. The aim is to clarify what does John Dewey say in his philosophy, and that is applicable in education today, what is education, and what is learning; what he claims to be essential in education and what does not; what role in the upbringing have a democracy and what has an education in democracy, and how much his assumptions about education in the 20th century came true until today. The paper starts by explaining the basic concepts necessary for a complete understanding of the philosophy of John Dewey. Three basic concepts are society, democracy and education. In one of the chapters is explained relationship of these three terms. The work is mainly based on the book by John Dewey called *Democracy and education*, in translation to Croatian: *Odgoj i demokracija*, but we took into account only those chapters that are directly related to the subject; excluding chapters that are based on the explanation of certain subjects that children do in school or chapters that talk about schools in general and are not related to the topic.

Keywords: Dewey, democracy, education, society.

UVOD

„Ja nije nešto već stvoreno,
već nešto što se konstantno formira
kroz izbor djelovanja“

John Dewey

Dobro odgojenom osobom se uvijek smatrala ona osoba koja poštuje pravila ponašanja društva u kojem se nalazi, a odgoj se i dalje smatra zadatkom za roditelje. Odgaja li nas doista samo naša obitelj, ili postoje i drugi faktori koji utječu na nas? Tijekom godina su se svijest o odgoju, njegovi zadaci, njegova važnost i svrha mijenjala. Ali uolikoj mjeri? Kakvu povezanost ima odgoj s demokratskim društvom? Što znači odgoj za demokraciju, a što demokracija u odgoju?

Cilj ovog rada je pojasniti i odgovoriti na ta i slična pitanja, kao i pojasniti stavove i mišljenja filozofa Johna Deweya o odgoju općenito, odgoju u odnosu na društvo i odgoju u demokraciji. Također i potaknuti na razmišljanje o utjecajima društva, pojedinca i institucija na svakog pojedinca, a osobito na najmlađe članove društva. Smatram da je interesantno što je za glavni i izvor za ovu temu uzeta knjiga Johna Deweya *Odgoj i demokracija*, koja je pisana 1915. godine, a koja objašnjava savršeno današnje društvo i današnji odgoj, što nas dovodi do zaključka da, iako se možda tako čini, mnoge stvari se ne mijenjaju koliko se i mijenjaju, odnosno neke pretpostavke i zaključke smo ipak zadržali od davnih vremena do danas. Osim sličnosti, kroz prolaženje teme, možemo uvidjeti i mnoštvo razlika u odgoju prije i danas, kao i razliku u definicijama demokracije.

U radu sam objasnila osnovne pojmove koji su nam potrebni za razumijevanje teme, kao i njihovu međusobnu povezanost i isprepletenost.

Također, rad je baziran na osnovi knjige Johna Deweya *Odgoj i demokracija* iz koje sam sažela najbitnije za razumijevanje misli autora o pojmu, stvaranju i djelovanju odgoja, kao i o njegovoj funkcionalnoj ulozi u demokratskom društvu. Osim knjiga već spomenutog filozofa, Johna Deweya, u ovom radu je korištena i literatura, odnosno članci Hrvatskog Filozofskog Društva iz kojih uzimamo i navodimo stavove drugih autora i filozofa o pedagogiji Johna Deweya, kao i njihova mišljenja i stavove o pojmovima korištenima u ovom radu općenito.

1. ŽIVOT I DJELO JOHNA DEWEYA

John Dewey je rođen 20. listopada 1859 (Field, 2017). Pohađao je javnu školu, a kasnije Sveučilište Vermont u Burlingtonu (Sjedinjene Američke Države). Tijekom studiranja oblikuju se temelji u njegovog razmišljanja o utjecaju okoline na čovjeka, dok odbacuje filozofiju škole škotskog realizma (škola „misli“), čiju je filozofiju njegovo Sveučilište i provodilo. Nakon završetka studija, dvije godine radi kao profesor u srednjoj školi, ali svoju strast za filozofijom ne može utišati, pa šalje svoj filozofski esej W.T. Harrisu, uredniku časopisa *The Journal of Speculative Philosophy*, koji prihvaća rad, i time J. Deweyu daje potvrdu koja mu treba za daljnji rad i nadu za ostvarenje filozofskog sna. Dewey odlazi u Baltimore upisati se na Sveučilište Johns Hopkins, gdje upija znanje dva velika intelektualca; Georgea Sylvestera Morrisa i G. Stanleya Halla. Tako 1884. dobiva doktorat i prihvaća mjesto nastavnika na Sveučilištu u Michiganu, gdje predaje deset godina i piše svoje prve dvije knjige: *Psychology* (Psihologija) (1887), i *Leibniz's New Essays Concerning the Human Understanding* (Rani eseji i Leibnizevi novi eseji o ljudskom razumijevanju). Oba djela dokazuju ranu Deweyjevu posvećenost apsolutnom idealizmu, koji se nastavlja 1894. Kada odlazi na Sveučilište u Chicagu i započinje svoju teoriju znanja o učenju čineći, i koja se u potpunosti slagala s Američkom školom misli, poznatijom kao pragmatizam (Field, 2017). Zahvaljujući tome, 1903. objavljuje četiri eseja pod nazivom „Thought and its Subject-Matter“, koji su pak objavljeni, uz eseje njegovih kolega, pod nazivom *Studies in Logical Theory* (*Studije o logičkim teorijama*). Prvi veći rad, *The School and Society*, iz 1899., Potaknut je laboratorijskom školom, koju je u Chicagu Dewey utemeljio i vodio, i u kojoj je imao prilike svoje pedagoške ideje provesti u djela.

Podnosi (1904.) ostavku zbog neslaganja s upravom, i vraća se na Odjel filozofije na Sveučilištu Columbia, gdje mu je sada zagarantirano mjesto i filozofski ugled, te tamo i ostaje do kraja svoje profesionalne karijere. Zahvaljujući poticajnom okruženju, u kojem upoznaje i razmjenjuje misli s najvećim filozofskim umovima, obogaćuje i unaprjeđuje svoje ideje, i nastavlja s pisanjem. Dva najvažnija njegova rada iz tog vremena su *The Influence of Darwin on Philosophy and Other Essays in Contemporary Thought* (*Utjecaj Darwina na znanosti i drugi eseji u suvremenoj misli*) iz 1910 i *Essays in Experimental Logic* (*Eseji u eksperimentalnoj logici*) iz

1916. Dok je radio na učiteljskom fakultetu u Columbiji, napisao je i *How We Think* (*Kako razmišljamo*) 1910. i *Democracy and Education* (*Odgoj i demokracija*) iz 1916., njegovo, najbitnije djelo iz područja odgoja i pedagogije. Tijekom godina provedenih u Columbiji, Deweyeva reputacija je rasla (Field, 2017). Ne samo kao uglednog filozofa i obrazovnog teoretičara, već i u javnosti i kao komentatora važnih događanja u svijetu. Zalagao se za pravo glasanja žena i sindikat nastavnika. Njegova slava je potaknula mnoga njegova izlaganja iz kojih su kasnije nastali brojni njegovi radovi, kao što su *Reconstruction in Philosophy* (*Rekonstrukcija u filozofiji*) (1920), *Human Nature and Conduct* (*Ljudska priroda i ponašanje*) (1922), *Experience and Nature* (*Iskustvo i priroda*) (1925), *The Public and its Problems* (*Javnost i njeni problemi*) (1927), i *The Quest for Certainty* (*Potraga za sigurnošću*) (1929). Dewey se 1930. povukao iz aktivnog poučavanja, ali to nije značilo potpunu mirovinu za filozofa tolikog potencijala. Njegovi javni nastupi su bili sve rjeđi, ali njegov rad u filozofiji se nastavio istim tempom, što je kasnije rezultiralo konačnom formulacijom njegove logičke teorije, koja je i objavljena pod nazivom *Logic: The Theory of Inquiry* (*Logika-teorija upita*), 1938. godine. Osim navedenog, objavio je i *Art as Experience* (*Umjetnost kao iskustvo*) (1934), *A Common Faith* (*Uobičajena vjera*) (1934), *Freedom and Culture* (*Sloboda i kultura*) (1939), *Theory of Valuation* (*Teorija valuacije*) (1939), i *Knowing and the Known* (*Znati i poznato*) (1949), što su samo neki od značajnijih dostignuća Deweya. John Dewey preminuo je 2. lipnja 1952., u dobi od devedeset i dvije godine (Field, 2017).

Zahvaljujući njegovom odanom radu u tome području, nazivamo ga jednim od vođa pragmatične škole. No, za razliku od osnivača pragmatizma, Dewey podržava prirodne nauke i iskustvo. Osim pragmatičarom, nazivamo ga i operacionalistom ili instrumentalistom, zbog njegove filozofije akcije koja govori da su misli samo instrument za djelovanje, odnosno da misli služe kao oružje.

Deweyev doprinos pedagogiji je izuzetan. Njegova filozofija odgoja, ne samo da je opstala do danas, već je i u širokoj primjeni, zahvaljujući socijalnoj orijentaciji, demokratskim stavovima i društvenim reformama. Ključni pojmovi njegove filozofije su upravo rast i razvoj, što govori da konačni, savršeni cilj nije ono čemu težimo, već neprestani proces usavršavanja i sazrijevanja.

Philip Kitcher navodi kako je John Dewey od 1920-1952. bio utjecajniji nego niti jedan drugi filozof, ikada. Ali nažalost, njegov rad, iako potpuno primjenjiv i u današnjem društvu, školstvu i svakodnevnom životu, ne dobiva pažnje koliko danas i dalje zaslužuje (Kitcher, 2014.).

2. RAZUMIJEVANJE ODNOSA

Društvo (Anonimus, 2012.) dolazi od latinske riječi *societas* koja označava skup pojedinaca ili skupinu ljudi koja je oblikovana suradnjom i komunikacijom, ali i različitostima i sukobima oko raspolaganja materijalnim i simboličkim dobrima, ali na osnovi čega se izgrađuju zajednička pravila djelovanja, poduprta minimumom zajedničkih interesa i uvjerenja.

Demokracija je politički poredak, i/ili ideal, u kojem vrhovna vlast pripada narodu, a ona u suštini nalaže da je svačije mišljenje jednako bitno, da svatko ima pravo glasa i slobodu govora. Na demokraciji se treba konstantno raditi, a ona se ostvaruje kroz niz institucija i praksi. Ona promiče i štiti ljudska prava, kako bi svaki pojedinac mogao sudjelovati u zajedništvu kakvo nalaže demokracija, a on to pak čini donošenjem kolektivnih odluka koje djeluju u interesu pojedinca.

Odgoj je najvažniji dio procesa socijalizacije koji osposobljava pojedinca za suživot u društvenoj zajednici prema pravilima i normama iste. On ovisi od pojedinaca uključenih u odgoj, društva, i kompletne okoline pojedinca u kojoj on raste i razvija se.

Ako bi u jednoj rečenici htjeli povezati ova tri pojma, rekli bi jednostavno da se društvena struktura bazira na svakom relativno trajnom međudnosu u sklopu društva, a sastoji se od mnoštva nevidljivih veza i pravila u okvirima institucija koje određuju ljudsko ponašanje. Za kvalitetno ili demokratsko društvo, kojem ipak, težimo, preduvjet su kvalitetno „odgojeni“ pojedinci, koji funkcioniraju u demokratskom društvu. Ne samo da su ova tri pojma povezana na više razina, već su i međusobno ovisni, pa i utječu jedni na druge. Da bi se svaki pojedinac dobro osjećao u društvu, on mora imati odgoj koji je sličan, ili uklopljiv s odgojem ostalih pojedinaca društva, dok demokracija osigurava svakome pojedincu individualnost u skupini ljudi. Da bi odgoj u današnjem društvu mogao biti smatran kvalitetnim, potrebna je demokracija. Ne samo radi privikavanja djeteta na oblik vladavine u kakvoj živimo, već jer je za postizanje demokracije u potpunosti potrebno demokraciju živjeti i u onim sferama života u kojima je to bilo nezamislivo prije. Danas je poznato koliko puno najmlađi članovi našeg društva znaju i koliko brzo se razvijaju, pa kako bi ih pripremili na aktivno uključivanje u društvo i kako bi osigurali bolju budućnost za njih, potrebno je mijenjati i razvijati i odgojne metode.

Dok se prije odmahivalo rukom na takozvane „dječje budalaštine“, danas ih ipak trebamo uzeti u obzir. Trebamo slušati i promatrati kako se danas naš odgoj uklapa u ideju kakvu imamo o demokratskom društvu.

2. 1. Društvo

Kao što je već navedeno, društvo je skup pojedinaca ili skupina ljudi koju grupiramo prema njihovim zajedničkim obilježjima, i/ili koji su u međuođnosu. Na primjer, biti kćer, sin, majka, otac, djed, baka i ostalo su statusi koje imamo unutar jednog društva zvanog obitelj. Pojedinac prema tome, zavisno u odnosu na koje društvo ga promatramo, ima različite statuse, koji se ponekad i preklapaju. Svaki status ima i određene predrasude ili norme vezane uz sebe. S obzirom na status pojedinca, pretpostavljamo koja je njegova uloga i određeno ponašanje koje se uklapa s njegovim statusom. Kada ti statusi postoje da bi se zadovoljili određeni društveni ciljevi, onda govorimo o institucijama. Institucije su društva koja imaju strukturu, a njihovi elementi se nalaze u funkcionalnome međuođnosu.

Društvena grupa je skup ljudi koji zahvaljujući redovnoj interakciji razvijaju zajednički identitet, za razliku od društvenog agregata koji je skupina bezimenih i međusobno nepovezanih pojedinaca koji su u isto vrijeme na istome mjestu. Dakle, zahvaljujući interakciji, povezanosti, intimnosti i dugotrajnosti, društvena grupa je najvažnija grupa za socijalizaciju i imaju značajnu ulogu u životu pojedinca. Takvu grupu nazivamo primarnom društvenom grupom, i najčešće kada govorimo o takvim grupama, govorimo o obitelji i prijateljima. Sekundarne društvene grupe su one koje dijele zajednički interes unutar pojedinaca, ali odnosi su znatno slabiji.

Samom pripadnošću nekoj skupini, ili samim imanjem nekog statusa, već su nam određene neke pojedinosti, neke predrasude (koje imamo i koje drugi imaju prema nama), te ta društva indirektno utječu na nas kao osobe, na naše živote i na našu svakodnevicu. Naša pripadnost tom društvu utječe na to društvo, kao što i ono utječe na nas. Govoreći o tome, govorimo o društvenoj kontroli. Društvena kontrola djeluje preko mehanizama kao što su zakon, običaji i navike i djeluje kroz tri procesa.

Prva takva kontrola je ona koju stvaraju naše obitelji, učitelji i ostali autoriteti, koji naše ponašanje korigiraju kako bi ono bilo društveno prihvatljivo. Takva kontrola kasnije prelazi u samokontrolu, jer ih pojedinac prihvaća i svi

stavovi, mišljenja, osjećaji, vrednovanje i djelovanje postaju dijelom osobnog identiteta. Druga skupina mehanizama društvene kontrole su institucije koje utječu na pojedinca socio-kulturnim i političkim poretom društva. Treću skupinu čine kazne. Odnosno utjecaj na pojedinca kažnjavanjem i nagrađivanjem ovisno o odnosu pojedinca i različitih normi. Takav utjecaj je vidljiv od djetinjstva kada dječje „dobro“ ponašanje nagrađujemo npr. igračkama, do odrasle dobi kada kršenje zakona kažnjavamo zatvorskim kaznama.

2.2. Demokracija

Demokracija (Anonimus, 2012.) dolazi od grčke riječi δημοκρατία, što znači vladavina naroda. Demokracija je politička ideja ili politički poredak o vladavini u kojoj sudjeluju svi članovi zajednice, izravnim odlučivanjem ili preko posrednika, odnosno zagovaratelja ideje većine. U demokraciji (Anonimus, 2017.) narod ima vrhovnu vlast, odnosno, pravo glasa imaju, uz većinu, i manjine, te se poštuju individualna prava svakog građanina. Protivna je monarhiji, tiraniji, despociji, aristokraciji i oligarhiji, odnosno svakom obliku vlasti gdje upravljaju pojedinac ili skupina.

Demokraciju su uveli antički Grci, a sam pojam se prvi puta javlja u dijelu Povijest, autora Herodota. Svoj vrhunac demokracija doseže u Ateni u V. st. pr. Kr. u Periklovo doba. Demokracija je, naravno, imala i protivnike, od kojih su mnogi filozofi, kao što su Protagora, Sokrat, Platon i Aristotel, koji je u dijelu Politika, demokraciju nazvao izopćenim oblikom vladavine neobrazovne siromašne većine. Kako je propao grčki polis, s njime je propala i demokracija na više od dva tisućljeća, a umjesto nje, provodila se republika. Republika je ideja o djelovanju prema općem interesu ili zajedničkom dobru od strane javnih službenika. Tako je tadašnja republika dozvolila pravo glasa, ali ne i stvarno sudjelovanje u vlasti. Demokracija se polagano vraća tek u srednjem vijeku, kada se javlja otpornost prema vladavini Crkve, ali i dalje, u XVII. stoljeću je odbacuju politički vođe i mislioci. Pojam demokracije, navodi Hrvatska enciklopedija, imao je negativno značenje izravne vladavine cijeloga naroda (svih članova zajednice, neovisno o imovini, spolu i obrazovanju). J.-J. Rousseau je u *Društvenom ugovoru* iz 1762. godine, držao da „istinska demokracija nije nikad postojala, niti će ikada postojati“, jer zahtijeva tri velika uvjeta koja se u modernom društvu ne mogu ispuniti: prvo, vrlo malu državu u

kojoj se „narod može lako okupiti“, drugo, „veliku izjednačenost u položaju i bogatstvu“, te, treće, „veliku jednostavnost običaja“. Osim njega, skoro svaki filozof je svojevremeno imao svoju teoriju demokracije. U prvoj polovici XIX. st., demokracija je prihvaćena kao sastavnica liberalne političke kulture, odnosno predstavnička demokracija, što znači da je kao takva, spoj liberalnih i demokratskih vrijednosti i načela. Kada govorimo o takvoj (pod)vrsti demokracije, govorimo o onoj koja bi se mogla nazvati početkom današnje demokracije: gdje narod bira, ali zastupnike i gdje izabrani djeluju unutar određenih okvira koji jamče neometano uživanje prava pojedinaca i skupina, ali postoji i zaštita od kršenja tih istih prava. U XX. stoljeću dobivamo i sponu između društva i države-političke stranke.

U Rusiji, 1917. godine, nakon Oktobarske revolucije, u radničkom pokretu se rađaju dva različita shvaćanja demokracije. Jedan kao demokratski socijalizam-Socijaldemokracija, i drugi kao Boljševički socijalizam, odnosno komunizam. Nakon sloma socijalističkih režima, bivše su jednopartijske države u početku 1990-ih prošle kroz višestranačke izbore i deklarirale se kao liberalno-demokratske države, ali još nisu uspostavile stabilne liberalno-demokratske institucije, pa se nazivaju novim demokracijama, navodi *Hrvatska enciklopedija*.

2. 3. Odgoj

Odgoj je svjesno djelovanje na mlado biće u nastojanju da stekne osobine, navike prikladne u društvu. Glavna teza o odgoju Johna Deweya glasi „da je odgoj najfundamentalnija metoda i oruđe socijalnog napretka, obrazovni proces koji je zadužen za održanje i obnovu društva“ (Barišić, 2014.). Rekli bi da je za odgoj odgovorna obitelj i sredina iz koje dijete dolazi, ali zapravo svaki čovjek odgaja svako dijete na koje naiđe i to vlastitim primjerom ponašanja. Roditelji su prvi primjeri i učitelji odgoja, kao i bake i djedovi i ostala bliža rodbina. A zatim slijede odgajatelji. Osoba koja vjerojatno dolazi iz potpuno drukčije okoline, i odgojena je na određeni način, sada se nalazi u prostorijski s određenim brojem djece koju ona mora podučiti pravilima i navikama društva, kako bi isti ti mali ljudi sutra mogli u svojoj okolini se osjećati sigurno, prihvaćeno i zadovoljno. Odgojeni čovjek nije samo onaj koji poštuje osobine i navike društva, već onaj koji istom tom društvu i doprinosi. Što bi značilo da odgojiti dijete znači izgraditi čovjeka. I to ne bilo kakvog

čovjeka, već samosvjesnog, zadovoljnog, samouvjerenog, usmjerenog i još mnogo toga, sve to kroz nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Osim obitelji i odgajatelja, moramo biti svjesni da nam djecu odgajaju i mediji koji oblikuju i čitavo društvo današnjice. Utjecaj koji imaju sami crtići na mladi mozak je iznimno velik, a kako se u današnje vrijeme televizije od jutra do mraka u kućanstvima ne gase, tko zapravo može točno reći što sve i kakve to informacije taj isti mladi mozak upija. Pridodajmo tome i ostale napredne tehnologije današnjice, kao što su kompjuteri, tableti, i pametni telefoni, i uskoro ćemo doći do saznanja da mi ni ne znamo kako su to naša djeca odgojena. Poznajemo li ih, uopće?

Što uopće znači odgojiti mlado biće da njegove osobine, navike budu prikladne u društvu, kada je svako okruženje i društvo drukčije? Kako uopće odrediti što je „normalno“ u današnjem društvu, ili što je primjereno, a što nije, kada se u modernom vremenu stvari svjetlosnom brzinom mijenjaju? Znači li odgojiti, osim usaditi osnovni bonton, i podučiti starim običajima, ili se fokusirati na nove trendove? Ili i jedno i drugo? Definicija odgoja je jednostavna, ali samo na papiru, dok je realno gledajući, odgojiti mladu osobu iznimno teško. Zato je odgoj, ne samo pitanje obitelji i odgajatelja, već cijelog društva. Uzimajući u obzir i osobine svake individue, kao i njihove ciljeve, želje i porive, potrebno je vrlo oprezno pristupiti odgoju, kako pokušavajući najbolje, ne bi osakatili mladi duh, i kako forsirajući u „ispravnom“ smjeru ne bi osobu gurnuli upravo u suprotnom.

Dewey veliku odgovornost što se tiče odgoja stavlja na škole, a ako zbrojimo sate koje mladi tamo provode, socijalizaciju kroz koju prolaze i demokraciju koju bi pritom trebali usvajati, moramo se složiti da su škole bazne ustanove za odgoj mladog čovjeka. Pavo Barišić navodi kako se iz Deweyevih članaka jasno da iščitati što je prema njemu zadaća škole, navodeći njegov citat iz časopisa *The New Republic* iz 1922:

„(...) škole bi trebale njegovati naviku da ne sude na prečac, da budu skeptični, da tragaju za dokazima, da se oslanjaju na opažanje umjesto na osjećaje, na raspravu umjesto na predrasudu, na preispitivanje umjesto na idealiziranje postojećega.“ (Prema Barišić, 2014.)

3. DEMOKRATSKI IDEAL ODGOJA – MISAO JOHNA DEWEYA

U ovom poglavlju ćemo se osvrnuti na knjigu Johna Deweya *Democracy and education* iz 1915. godine, kako bi jasnije shvatili filozofiju odgoja koju je Dewey provodio.

U predgovoru autor navodi da je cilj njegove knjige otkriti ideje demokratskog društva koje nam mogu pomoći u rješavanju problema odgoja.

„Ova rasprava ukazuje na konstruktivne ciljeve i metode općeg obrazovanja kako ih sagledavamo s ove točke gledišta, i sadrži kritičku ocjenu teorija saznanja i razvoja morala koje su formulirane u ranijim društvenim uslovima, ali koji još uvijek djeluju u društvima nominalno demokratskim i omogućavaju odgovarajuće ostvarenje demokratskog ideala.“ (Dewey, 1953.)

Odmah na početku prvog poglavlja, autor navodi kako jedan od najvećih problema s kojim se filozofija odgoja susreće je kako održati ravnotežu između onoga što učimo u školama, i onoga što nas uče „kod kuće“, odnosno opasnost od razlike u onome što znamo jer je to u nas usađeno od početka i jer se u skladu s time ponašamo i živimo, i ono što znamo jer su nas tome podučili, i to znamo samo kao definiciju nečega, a ne kao nešto što ćemo sutra u našim životima i primijeniti. Autor također navodi kako do toga dolazi zbog naglog porasta znanja i razvoja tehnike posljednjih nekoliko stoljeća. Bez obzira na razloge, ostaje pitanje. Vjerujemo li da su stvari onakve kakve jesu jer zaista takve jesu i imamo činjenice koje to podupiru; i znanje se prenosi. Ili ipak djelujemo na naša znanja, mijenjamo ih i samim time dolazimo do zaključka da ono što „je“ u svakom trenu može biti promijenjeno, i nije činjenično.

U prethodnom poglavlju smo naveli kako je odgoj djelovanje na mlado biće, ali završava li odgoj u nekom trenu naših života? Ili pak se odgajamo, učimo i sazrijevamo svaki dan? Autor, govoreći o jednoj od definicija odgoja kaže: „Odgoj je proces njegovanja, hranjenja i kultiviranja.“ (Dewey, 1953.). Čime nam daje na znanje da odgoj kao takav nikada ne treba prestati, kako na njemu, odnosno, sami na sebi neprestano trebamo raditi. Prilagođavati sebe normama društva, kako bi doprinijeli razvoju samoga društva, razvijajući i unaprjeđujući sebe.

Nadalje, autor se bavi odgojem kao društvenom funkcijom, odnosno kako društvo utječe i odgaja pojedinca do poželjne društvene razine. Društvo to, navodi

autor, prvotno čini izazivanjem određenih reakcija. Uzimajući u obzir okolinu u kojoj pojedinac živi, društvo se može pobrinuti da pojedinac osjeti neke stvari prije, a neke kasnije, odnosno ukazati mu što se smatra dobrim, a što lošim u njegovom okruženju, čime pojedinac uči razdvojiti dobro i zlo. Osim toga, društvo navodi pojedinca da stvara takve planove i želje prema kojima bi mogao ići surađujući s drugim jedinkama društva. Suradujući, učeći i razmjenjujući iskustva, društvo tog pojedinca će mu neka vjerovanja učvrstiti, dok će druga osporiti. Iako tako objašnjeno, čini se kao da svako društvo već ima svoje oštre granice, ali realnost je takva da će pojedinac pristati na mnogo toga sa svrhom da stekne odobravanje tog istog društva. S vremenom se stvara sistem ponašanja i sklonost da se ponaša na određeni način, pa i same misli, želje i porivi kreću iz iste točke, i iako se na prvu čini da je um pojedinca slobodan, on je već u ranoj dobi okovan u granice i pravila jednog društva. Tim više jer društvo jedinku dobiva kao „tabulu rasu“, labilno dijete, odnosno čovjeka koji to još nije. A da bi postao čovjek u očima društva, mora se prilagoditi uvjetima u kojima se nalazi.

Autor također navodi da nesvjesni utjecaj sredine djeluje na karakter i duh, i navodi primjere kao što su: jezik, ponašanje, ukus i estetsko mišljenje. Jesu li onda naše odlike zaista naše, ili se radi o naučenim ponašanjima i mišljenjima?

Jezik dijete usvaja kao nešto neophodno, i koliko god pokušali izbaciti njegov materinji jezik, ili ga zamijeniti nekim drugim jezikom, u trenucima najvećeg uzbuđenja, ono primarno usvojeno izlazi na površinu. Dakle, npr. Nijemac koji živi u Americi će se priviknuti na jezik, usvojiti ga i koristiti ga, i proporcionalno s vremenom u njemu usavršavati. Ali ako je toj osobi ipak Njemački materinji jezik, ako je svoje prve godine razvijanja jezika proveo okružen Njemačkim jezikom, ako je dakle, jezik kao takav, jezik za komunikaciju usvojen kao Njemački jezik, vrlo teško će osoba izbaciti Njemački naglasak i zvučnost ili ga prikriti dok govori Engleski. I ono što je definitivno, kao što smo naveli, u trenucima najvećeg uzbuđenja, iako u Americi, vjerojatnije je da će Nijemac instinktivno govoriti svojim materinjim jezikom, jer ono što je duboko u nas usađeno izlazi na površinu bez obzira na kasnije naučeno, zahvaljujući instinktivnim nagonima. Ovaj primjer me vodi idućem primjeru i pitanju. Kako je moguće da u današnje vrijeme, vrijeme masovne komunikacije, razumijevanja, suosjećajnosti, i svega čime se ponosimo pod pretpostavkom da smo razvijeniji, pametniji i na višoj razini nego ikad, u trenucima ne razumijevanja s drugima nazadujemo? Svatko se u životu našao u mnoštvu

situacija u kojima razum nije mogao dati konačan odgovor, ali zašto se u tim trenucima vraćamo na ponašanje naših predaka. Podizanje glasa, pa i fizički sukob, nije stran ni djeci ni odraslima kada dođe do nesuglasica. Možemo li onda uistinu reći da smo se razvili, ili smo ipak samo naučili preneseno znanje, dok ono što mi kao ljudi jesmo i ono instinktivno u nama je i dalje animalno?

O ponašanju autor govori: „Opće je poznato da je primjer moćniji nego pouka“ (Dewey, 1953.), te nadalje objašnjava kako se pristojno ponašanje usvaja takozvanim, dobrim odgojem, koje je pak ništa drugo nego reakcija na određeni podražaj. Dok, za nečije trenutno ponašanje odgovorni su atmosfera i duh. Pa se „dobro ponašanje“ svede na osjećaj morala.

Što se tiče ukusa i estetskog mišljenja, on nema svoju, „spontanost“ koja mu otkriva „istinu“. Ukus i estetika su jednostavno ono što smo preuzeli od uzora, odnosno, granice postavljamo onako kako nas je netko drugi naučio da ih postavimo kada pričamo o „lijepom“ i „ružnom“. Uzevši u obzir, naravno, i ono čime smo veći dio vremena bili okruženi, jer oko koje je naviklo na prazninu će sve osim praznine doživljavati kao „previše“ i „ružno“.

Govoreći o školi, Dewey naglašava njenu važnost u životu pojedinca, ne samo kao društva koji odgaja, već i kao strukturirano znanje koje pojedinac prima. Znanje koje on kasnije koristi kako bi doprinosio tom društvu koje u njega i ulaže. Autor naglašava tri specifične funkcije škole.

Uzevši u obzir koliko je komplicirano složeno moderno društvo, pojedinac bi se lako izgubio u traženju fokusa pažnje. Kako kaže autor „Odnosi našeg suvremenog društvenog života toliko su brojni i isprepleteni da dijete stavljeno i u najpovoljniji položaj ne bi bilo spremno da sudjeluje u mnogima od njih koji su najvažniji.“ (Dewey, 1953.). Prošlost, sadašnjost, budućnost, poslovi, politika, umjetnost, religija, sport i sl. Zadatak škole je izabrati najvažnije, jednostavnije dijelove i slagati ih tijekom vremena u veće, kompliciranije cjeline, pružajući tako kvalitetnu opću kulturu svakom pojedincu, odnosno kvalitetno, plodno tlo, koje kasnije pojedinac sam nastavlja graditi. Stoga, zadatak škole nije ni malo jednostavan. Naučiti pojedince, koji čine grupu, sklop istih znanja, a opet posvetiti se individualno svakome, te svakog pojedinca usmjeriti na njegovom individualnom putu. Gledajući takav zadatak napisan na papiru, čini se ne moguće, pogotovo kada uzmemo u obzir kako se usvojeno znanje u školama provjerava. Ali Dewey školu ipak promatra samo kao „početak“. Samo kao osnovu koja pojedincu pomaže da

pronađe svoj put. Samim time, Dewey potvrđuje svoju dobro poznatu tezu. Učimo i razvijamo se cijeloga života, učenje je proces koji ne završava.

Druga specifična funkcija škole je izbaciti „višak“ iz života pojedinca. Njegovu pažnju usmjeriti u potpunosti ka onome što smatramo bitnim, korisnim, najboljim. Razlog je taj što se društvo mora nastaviti razvijati. Ono ne može ostati stajati na mjestu. Konstantno mora težiti unaprjeđenju najboljih znanja koje posjeduje. I svaki pojedinac je odgovoran u tome zadatku.

Često koristimo riječ „društvo“, a da samu tu riječ uzimamo kao da ona ima samo jednu definiciju i jedno značenje. Pojedinac nije član samo jednog društva, već više njih. Obitelj je sama za sebe jedno društvo, prijatelji čine društvo, škola, kvartovi, gradovi, države itd. Sve su to društva, jače ili slabije povezana. Treći specifični zadatak škole je povezati ta društva, ukazati na sličnosti i razlike u njima i integrirati jednog člana jednog društva u mnoštvo društava, jer svako društvo za sebe ima svoje zakone, pravila i specifičnosti, pa pruža i različita iskustva i doživljaje. Tako pružajući i raznovrsne mogućnosti usmjeravanja pojedinca. Također, svako društvo u kojem se krećemo od nas traži određenu aktivnost, pa je zadatak škole stvoriti i stalozenu i potpunu osobu, koja bi se prilagodila u raznim okruženjima, ali koja ne bi pala pod utjecaj i kontrolu ostatka društva, riskirajući svoju i tuđu dobrobit. John Dewey o okolini i njenom utjecaju kaže:

„Najviše što okolina može učiniti je da stvara nadražaj koji izazivaju reakcije. Reakcije proizlaze iz težnji koje okolina posjeduje. Čak ako neku osobu strah od prijetnji natjera da nešto učini, prijetnje djeluju samo zato što čovjek posjeduje nagon straha.“ (Dewey, 1953.)

Dakle, možemo zaključiti da, iako okolinu čine pojedinci, pojedinci su kao skupina, odnosno društvo, znatno utjecajniji. Ali pojedinac, djelujući u skupini, djeluje i postaje subjektom na koji se djeluje, čineći začarani krug djelovanja i konstantnog prilagođavanja skupini, koja u suštini djeluje sama na sebe, djelujući na pojedinca njegovim vlastitim djelovanjem u skupini. Dakle, dovoljno je biti dio društva, dovoljno je biti makar blizu nekog društva kako bi njegovo djelovanje uvidjeli, ako ne i osjetili. Možemo reći da su te činjenice opće poznate, ali razumijemo li što one znače? Često čujemo kako je okolina krivac za nešto, zaboravljajući kako okolinu ipak čine pojedinci. Što bi značilo da su upravo ti pojedinci koji koriste pojam „društvo“ kako bi krivnju prebacili na nekog drugoga,

uz svakog drugog pojedinca, glavni krivci za ono kako društvo djeluje i kakve posljedice izaziva.

Govoreći o tome kako je svaki pojedinac u društvu jednako odgovoran za postupke tog društva, uključujući i one pojedince koji smatraju da ne čine ništa, zaboravljajući da je i nikakva akcija, određena akcija, uviđamo da najčešće na loš utjecaj okoline upozoravaju odrasli. Smatrajući da im njihove godine i iskustvo daju prednost pred mlađim članovima društva, odrasli svoje ideje, stavove i mišljenja pokušavaju nametnuti kao činjenice mlađim članovima društva. Imaju li mlađi članovi, odgajani pod mitovima dobrog ponašanja i dobrog odgoja, onda uopće izbora u svojim odlukama, u konačnici i životima? John Dewey navodi da imaju:

„Mada običaji i pravila odraslih usmjeravaju, a isto tako i izazivaju djelovanje mladih, ipak, mladi sudjeluju u određivanju pravca koji njihove radnje uzimaju. U strogom smislu, ništa im se ne može nametnuti silom.“ (Dewey, 1953.)

Odgoj možemo shvaćati u dva smjera: retrospektivno ili prospektivno. Odnosno kao proces u kojem se budućnost prilagođava prošlosti, ili prošlost koristimo kao oružje za prilagođavanje budućnosti. Ako uzmemo odgoj kroz retrospektivno gledište, svako naše prijašnje iskustvo tvori nas i naše odluke u budućnosti, ali mićemo li se onda s mjesta? Ima li razvoja u kontinuiranom ponavljanju istih obrazaca? Autor navodi kako su njegove ideje o odgoju koje su navedene u knjizi, ipak prospektivnog gledanja. Prema njemu, ponavljamo prošlost u doglednoj mjeri, ali naš fokus treba uvijek biti na pripremama za daleku budućnost. Razvoj odgoja se događa upravo tada kada ponavljajući prošlost radimo na budućnosti, bilo odlukom o promjeni obrasca ponašanja, ili odluci da s tim obrascem ponašanja nastavljamo. Također, prolazeći sve moralne, društvene, obiteljske, i ostale konvencije.

„Jedno društvo koje teži tome da svi njegovi članovi, pod istim uvjetima uživaju njegova dobra i osiguravaju lako prilagođavanje svojih ustanova svojim djelovanjem raznih oblika zajedničkog života, može se smatrati demokratskim društvom“. (Dewey, 1953.)

Što demokratsko društvo traži od pojedinca? Naravno, da on bude zainteresiran za društvene odnose i kontrolu, kao i za društvene promjene od kojih mogu i ostali imati koristi, ali da pri tome ne izlaže isto to društvo opasnosti od anarhije. Da prihvaća, uvažava, sudjeluje i djeluje u najboljoj namjeri za sebe i ostale sudionike društva. Autor navodi kako poznamo tri tipične filozofije u povijesti

odgoja. Prva je Platonova filozofija, koja je, rekli bi, klasična filozofija odgoja, ali njezin nedostatak je što ne uzima pojedinca, već skupinu kao predmet promatranja i učinka. Ta filozofija se razvila u 18. stoljeću, kada se filozofija odgoja posvećuje pojedincu. Ona prihvaća individualni pristup svim pojedincima čovječanstva, ali se u njoj gubi smisao zajednice, odnosno društva. I na posljetku, filozofija 19. stoljeća je uvela institucije koje su, takoreći, grupirale pojedince u političke zajednice. I iako s pozitivnim predumišljajem, stvorila je skoro potpuno suprotno, rezultirajući time da pojedinac prestaje biti individua i podčinjen je ustanovi, ali pod dojmom da je i dalje aktivan član društva koji ima utjecaj na zbivanja. Zanimljivo bi bilo zapitati se koliko je demokratsko društvo zapravo demokratsko, uzimajući u obzir da se definicija demokracije mijenjala s vremenom, što bi značilo da se demokracija kao takva prilagođavala vremenu i/ili pojedincima. Uz to, demokracija, uzevši bilo kakvu njenu definiciju, nikada do kraja nije provedena i zadržana, odnosno nigdje ju se ne može vidjeti u njenoj punini. „Za Deweyja je demokracija po svojoj prirodi uvijek radikalna ili uopće nije demokracija“ (Mujkić, 2014.).

Utjecaj Johna Deweya na demokraciju, navodi Philip Kitcher, je znatno veći nego iti jednog drugog filozofa, jer je on dao prijedloge i rješenja za situacije koje drugi nisu mogli ni obuhvatiti ni potpuno razumjeti (npr. Demokracija u Kini ili Turskoj). Njegov iznimni doprinos dolazi od njegovih iznimnih shvaćanja demokracije. Pavo Barišić navodi kako Dewey nije demokraciju promatrao samo kao jedan od mogućih oblika vladavine

„nego kao čudoredni i duhovni poredak u životu političke zajednice u kojemu se iskustvo i djelovanje svih njezinih članova putem slobodne komunikacije može plodno povezivati s općim dobrom i time obnoviti društvo.“ (Barišić, 2014.)

ZAKLJUČAK

*You cannot teach today the
same way you did yesterday to
prepare students for tomorrow.¹*

John Dewey

Bez obzira na vrijeme u kojem živimo, filozofija Johna Deweya je primjenjiva u svakom pogledu. Njegovi pogledi na društvo, demokraciju, školu i obitelj nisu tvrdokorni i daju slobodu i prostor u kojem se sve postavke nabrojanih pojmova mogu koristiti za dobro, kao i ne koristiti. Njegov pristup nije agresivan i ne dovodi nas do krajnjih zaključaka, već nam daje slobodu promišljanja uz podsjetnik da sve o čemu on govori ipak nije „klesano u kamen“, već je dobro polazište za daljnje razvijanje i promišljanje. Što je također i jedna od temeljnih postavka njegove filozofije-učimo dok smo živi.

Odgoj nije ni malo lak zadatak, pogotovo kada uopće nismo sigurni u kolikoj mjeri koji dijelovi odgoja utječu na pojedinca i koliku ulogu imaju drugi faktori. Odgoj u demokratskom društvu je već izazov, uzimajući u obzir da ono što govorimo o demokraciji nije uvijek ono kako živimo demokraciju. Kada svemu tome pridodamo težnje, želje i nagone pojedinca, shvaćamo da je Dewey zaista u pravu. Kako bi drukčije i mogli „odgojiti“ nekoga u nekom određenom vremenu. Odgoj zaista mora biti nešto što se dešava čitavog života. Pogotovo u današnje vrijeme kada smo okruženi toliko raznovrsnim društvima, da i kada bi uzeli pojedinca i čudesno ga odgojili i prilagodili jednom društvu do savršenstva, on se apsolutno ne bi mogao uklopiti u druga društva toliko lako.

Kako nije moguće odrediti koliko je za ono što smo mi danas zaslužan odgoj, koliko učenje, a koliko je toga u nama samima od trenutka kada smo stvoreni, ono što nam preostaje je nastaviti se graditi i razvijati. Bez obzira zbog čega smo ovakvi kakvi jesmo, znamo kakve su postavke društva u kojem mi sami živimo i što se smatra pozitivnim ponašanjem, a što negativnim, i u skladu s time je potrebno dalje napredovati i graditi se kako bi mi sami i ostali članovi društva i dalje živjeli u skladu u kojem živimo i danas, dok se naša zajednička znanja razvijaju i osvjetljavaju pred nama put kojim idemo. Zajedno ili kao pojedinci.

¹ *Ne možemo podučavati danas, jednako kao što smo jučer, pripremajući učenike za sutra.*

Dolazim do zaključka da je ipak najbitnije raditi na sebi. Usmjeriti sebe, i pomoći drugima na njihovom putu. Promatrati najfinije odlike ljudi za koje smatramo da su u životu uspjeli. Ljude koji su sretni i zadovoljni, i težiti tome da postanemo takvi ljudi. I onda ćemo ipak lakše usmjeriti i odgajati naše najmlađe. Pokazujući da društvo u kojem živimo nam je omogućilo da budemo potpuni, da nas je usmjerilo pomaganju drugima, da je naše ponašanje i suradnja stvorila društvo kakvo danas je.

LITERATURA

Anonimus (2006), u: Hrvatski jezični portal dostupno na <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, dan pristupa 10. 03. 2017.

Anonimus (2012.), „Demokracija“, u: Hrvatska enciklopedija dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14516>, dan pristupa 10. 03. 2017.

Anonimus (2012.), „Društvo“, u: Hrvatska enciklopedija dostupno na <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16328>, dan pristupa 10. 03. 2017.

Anonimus (2015.), „Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje“, u: Ministarstvo znanosti i obrazovanja dostupno na <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=13571>, dan pristupa 10. 03. 2017.

Anonimus (2017.), „Democracy“, u: Cambridge Dictionary dostupno na, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/democracy>, dan pristupa 15. travnja 2017.

Barišić, Pavo (2014.), „Etički ideal demokracije“, U: Barišić, Pavo (ur.), *Demokracija na prekretnici*, Zagreb: HFD.

Bosanac, Gordana (1983.), „Autoritet i sloboda u odgojnom činu“, u: Ista, *Edukacijski izazov. Ogledi o teorijskim problemima odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školske novine.

Canivez, Patrice (1999.), „Odgoj rasuđivanja: pravo i ljudska prava“, u: Isti, *Odgojiti građanina*, Zagreb: Durieux.

Dewey, John (2004), *Liberalizam i društvena akcija*, Zagreb: Kruzak.

Dewey, John (1953.) *Vaspitanje i demokratija: uvod u filozofiju vaspitanja*, Cetinje: Obod.

Field, Richard (2017.), „John Dewey (1859—1952)“, u: Internet Encyclopedia of Philosophy, dan pristupa 10.03.2017

Galović, Milan (1996.), „Demokracija“, u: Isti, *Socijalna filozofija. Društvenost i povijesnost u razdoblju kraja moderne*, Zagreb: Demetra.

Kitcher, Philip (2014.), „John Dewey, philosophical radical“, U: Barišić, Pavo (ur.), *Demokracija na prekretnici*, HFD: Zagreb.

Mujkić, Asim (2014.), „Budućnost demokracije“, U: Barišić, Pavo (ur.), *Demokracija na prekretnici*, HFD: Zagreb.

Šuran, Fulvio (2014.), „Demokracija u doba tehnike“, u: Barišić, Pavo (ur.), *Demokracija na prekretnici*, HFD: Zagreb.

Vega, Elizabeta (2012.), „Odgoj za čovjeka (rasprava o odgoju)“, dan pristupa 9.03.2017. Dostupno na: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/pdf/odgoj-za-covjeka.pdf>

Veljak, Lino (2006.), „Obrazovanjem protiv predrasuda“, u: Polić, Milan (ur.), *Filozofija i odgoj u suvremenom društvu*, HFD: Zagreb.

ŽIVOTOPIS

Mara Todorčić rođena je 22. studenog 1993. godine u Zagrebu, gdje završava osnovnu školu Pantovčak, i opću Gornjogradsku gimnaziju. Po završetku školovanja 2012. godine započinje studij na Učiteljskom fakultetu, Odsjek u Petrinji, smjer Rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Pod punom odgovornošću izjavljujem da sam diplomski rad pod naslovom „Razumijevanje odgoja u filozofiji Johna Deweya“ u potpunosti izradila samostalno. Pri izradi koristila sam literaturu koju sam u skladu s pravilima i navela.

IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA

Ja, Mara Todorčić, izjavljujem da sam suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj završni rad pod naslovom „Razumijevanje odgoja u filozofiji Johna Deweya“, u javno dostupnom institucijskom repozitoriju knjižnice na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.